

# Pilger om Vietnam (1998)

## Om John Pilger

John Pilger är en radikal reporter och filmare som i årtionden, alltsedan Vietnam-krigets dagar, försett oss med insiktsfulla och avslöjande reportage från hela världen. Han har skrivit om Vitnam, Kambodja/Kampuchea, Mellanöstern (inklusive Irak) – hela tiden med öppna och kritiska ögon, med udden riktad mot den amerikanska och brittiska imperialismen. Bland hans dokumentärfilmer kan nämnas, *Year Zero*, om Röda khmerernas terror och *Paying the Price*, om konsekvenserna för den irakiska civilbefolkningen av USA:s sanktioner mot Irak.

Artiklar av Pilger hittas då och då i Afonbladet och många av hans artiklar och reportage finns utgivna i bokform på förlaget *Ordfront*, bl a Den dolda dagordningen (2003), där bl a följande artikel, som är läsvärd en återblick på Vietnam-kriget och dess konsekvenser för dagens Vietnam.

Aug 2006

*Martin Fahlgren*

## John Pilger

### Fortfarande en ädel sak

Ni frågar vad vi gjorde därborta under alla dessa år: vad handlade det egentligen om? Jag ska säga utan omsvep: det var en ädel sak.

*Ronald Reagan*

Vietnam är på modet i slutet av 1990-talet. På Saigons flygplats finns ryggsäcksresenärer och köer med gruppresor i rytmisk rörelse samt taiwanesiska affärsmän som tittar på *Mr Bean*. De kväver min nostalgi och känslan av skräck men inte känslan av det absurda. John Blake och hans flickvän har kommit hit från Wolverhampton i svarta, designade fältuniformer, en kommandogrupp på två personer. »Kängorna är äkta amerikanska militärkängor«, förklarar han. På veckohelgerna klär han och hans vänner ut sig till GI:s, »autentiska hela vägen, ända till Zippotändarna«, och »leker Vietnam«. Johnny Rambo? »Nej, inte sånt skit. Det är mera som *Plutonen*, fast utan politik och massakrer på civila.«

Vid Cu Chi, några mil utanför staden, steg turisterna ur vid skådeplatsen för ett av märkligaste kapitlen i krigets historia: tunnarna där soldaterna i Nationella befrielsefronten, FNL (Vietcong var en amerikansk term), kröp genom mörkret bland insekter och ormar medan »free-fire-zonens« hela teknik dånade ovanför dem. Nu klär tonårsflickor sig som gerillasoldater från kriget och visar turister runt bland bombkratrarna och kör bort dem från det späda gräset i riktning mot bodarna där man säljer leksakshelikoptrar tillverkade av Coca-Cola-burkar.

Som så mycket annat i Vietnam har Folkets armé gjort affär av sig själv och driver tunnarna som nöjesfält. Omtänksamt nog har man vidgat dem för att de ska passa storväxta turister och man har satt upp en skjutbana där amerikaner för en dollar per skott får återuppliva allt kul från *Rambo* och *Plutonen*. Man får välja mellan en amerikansk M-16 och en vietnamesisk

AK-47, och träffar man mitt i prick så blir priset en äkta svart-och-vitrutig FNL-schal. Folk står i kö för att få skjuta.

Det var inga turister vid amerikanska ambassaden i Saigon när jag kom tillbaka tjugo år efter den dag när amerikanerna lämnade den. Under större delen av den tiden har den stått tom, och dess sex våningar har varit som ett ekande museum över ett fallat imperium. Ett enda lysrör flämtade, ett tidur slog av och på, en tillproppad toalett spolade oavbrutet. Dörren till ambassadens kassavalv stod öppen och där fanns ett anslag med texten: »Detta är USA:s regerings säkerhetsvalvsdörr klass 5. I händelse av radiologiskt anfall kommer den att stängas i 20 mantimmar.« I trappan upp mot helikopterplattan på taket har någon klottrat: »Ät skit.« Här uppifrån ser man en jättelik vietnamesisk flagga, röd med gul stjärna. Tittar man ner ser man en annan bild: den göl som en gång var ambassadens simbassäng, där vattnet inte bytts på tjugo år.

29 april 1975: Ytterligare en »glad grön jätte« hade just landat på taket, de dova synkoperna, rytmen och vinandet från rotorerna framkallade en känsla av hot som jag alltid förknippar med helikoptrar. Från gården kunde jag nätt och jämnt se den genom den rök som vällde upp från brännugnen på taket. Ugnen sköttes av siluettfigurer som sprang fram och tillbaka med säckar. Det surrealistiska var säkrat denna sista dag av detta århundrades längsta krig.

Nu regnade det pengar från skyn. En snöstorm av dollar sedlar som vispats ut av rotorbladen fladdrade ner: tiodollar-sedlar, tjugodollar, femtio, hundra. Tidigare ministrar och generaler från den sönderfallande USA-stödda regeringen Saigon, en regering som bar ansvaret för mer än hälften av alla de fall av tortyr i världen som Amnesty International dokumenterat, rusade nu fram för att samla ihop sitt avgångsvederlag från skyn eller skickade fram sina barn för att plocka upp sedlarna. En anställd vid ambassaden viskade: »Alla kassaskåp har tömts och låsts igen för att lura gulingarna när vi har stuckit.«

Det gick ett rykte om att ambassadör Graham Martin ville använda pengarna till att fördröja evakueringen ett tag och bokstavligen köpa sig tid genom att muta den hastigt inmarscherande Folkets armé till att gå med på »ett hederligt uppehåll« för att återstoden av den gamla regimen skulle kunna tas med i en interimregering. Enligt ambassadören skulle detta ge USA den mångomtalade »fred med ära« som lanserats av Richard Nixon och hans Rasputin Henry Kissinger.

Redan tidigt på morgonen var marinsoldaterna vid grinden utrustade med en skrivplatta och en lista. »Det är ju jag ... släpp in mig ... tack så hemskt mycket.« Den gälla rösten i folkmassan som belägrade ambassaden den 29 april tillhörde generallöjtnant Dang Van Quang som var ökad för sin rikedom. Hans amerikanska läromästare, som avskydde honom, kallade honom »Giggles« [Fnittret] och »General Fats« [general Fetknopp]. Han fanns med på listan och marinsoldaten hjälpte honom att pressa in sin kraftiga kroppshydda och hämtade sedan hans tre Samsonite-väskor. Giggles var lättad över att ha kommit in och gick därifrån medan hans son stod kvar i folkmassan. Två dollarbuntar vällde upp ur bröstfickorna. När han stoppade ner dem sa han skämtsamt att det fanns mer av samma vara i väskorna.

En stor del av dramatiken i denna accelererande final tycktes inte ha trängt igenom väggarna i Graham Martins ljudisolerade rum med mahognypanel på sjätte våningen där han satt, ofta i ensamhet tillsammans med sin pudel Nitnoy. Oavsett om muthistorien var sann eller inte var det uppenbart att Martin knappt var förmögen att föreställa sig en sådan vanära som Förenta staternas uttåg ur Indokina. Några dagar tidigare hade han på egen begäran gjort ett märkligt framträdande i Saigons TV. »Jag, den amerikanske ambassadören, tänker inte springa min väg mitt i natten«, sa han allvarligt. »Vem som helst kan komma hem till mig och kontrollera att

jag inte har packat mina väskor ... Det ger jag er mitt ord på.« Kameran panorerade till en demonstrativt tom resväska bredvid honom.

Den siste prokonsuln var en tillbakadragen, viljestark och komplicerad man. Hans skrivbord dominerades av en bild av hans son i uniform. Sonen hade stupat i kriget nio år tidigare. Ambassadören var sjuk också; hans hud var likblek efter en flera månader lång lunginflammation. Han kedjerökte och samtalen med honom avbröts ofta av hostattacker. I flera månader hade han förgäves försökt övertyga Washington om att dess klientstat skulle kunna överleva om man lade en »järnring« av bomber runt Saigon med B-52:or som flög i skift. Det var fortfarande möjligt att vinna kriget.

Graham Martin var inbegreppet av den amerikanska insatsen i Vietnam; han var en av dessa som hade »en böjelse för illusioner och symbolik som gjorde dem till krigets enda sanna ideologer«, som historikern Gabriel Kolko skriver i sin tankeväckande bok *Anatomy of a War*. (1) Martins symbol när slutet närmade sig var ett träd: en stor tamarind sons: sträckte sina grenar över gräsmattorna på hans ambassad.. Om den inte höggs ner kunde de glada gröna jättarnas piloter, som kom inflygande från hangarfartyg på Sydkinesiska havet, inte landa och då skulle inte någon evakuering i skala kunna genomföras.

Ambassadören hade klargjort att om detta träd föll skulle »Amerikas ära falla tillsammans med det«. Vid ett möte i sitt arbetsrum före gryningen den 29 april hade han skällt CIA:s stationschef Tom Polgar när denne argumenterade för en utrymning under ordnade former. När mötet avslutad des utan att något beslut hade fattats om trädet rådde känsla av att prokonsuln hade för avsikt att brinna upp tillsammans med Rom. Klockan halv sju på morgonen gav någon, antagligen Polgar, order om att trädet skulle fällas.

Inom en halvtimme sände American Forces Radio ut evakueringsignalen, Bing Crosby i »I'm dreaming of a white Christmas«. (De som skulle evakueras hade skriftligt uppmanats att ta med sig »två ombyten kläder, en regnrock, ett nålbrev och tråd, ett paraply, en konservöppnare, insektsmedel, äktenskapsbeviset, en advokatfullmakt och ert testamente ... Tyvärr måste ni lämna kvar bilen.) Under det luftburna Dunkerque som följde evakuerades ungefär 7 000 människor från Saigon på mindre än arton timmar.

Klockan 2.30 den 30 april ringde Kissinger till Martin och beordrade honom att vara därifrån 3.45. Inom en halvtimme kom Martin ut ur sitt rum med det hopvikta Stjärnbaneret i en plastkasse. Han tog hissen upp på taket och klev uppför trappan till landningsplattan. »Lady Ace 09 i luften med kod två« sprakade marinkårens kommunikationsradio. Kod två var beteckningen för USA:s ambassadör. När helikoptern dunkade över Highway One såg han siluetterna av Folkets armés stridsvagnar och lastbilar som väntade på att han skulle ge sig av. Kriget var slut.

Ho Chi Minhs nationalister hade kämpat i trettio år, först mot fransmännen, vilkas trädskuggade boulevarder, rosafärgade villor och terrasser var fasader som dolde en oupphörlig plundring och grymhet; sedan mot japanerna som de franska colons samarbetade med och som 1944 lät två miljoner vietnameser svälta ihjäl för att försörja sina egna trupper; sedan mot amerikanerna som Ho upprepade gånger försökte bilda en allians med mot Kina; sedan mot Pol Pots röda khmerer som slog till från väster; sedan mot kineserna som anföll norrifrån. Alla slogs tillbaka och priset för det var omätbart högt.

Fru Thai Thi Tinh's berättelse är inte otypisk. Hon är en pytteliten vithårig kvinna i åttioårsåldern som bor i en del av Hanoi som kunde ha tillkommit under medeltiden. Där finns gator med hantverkare i elfenben, mässing och läder, gator med tenngjuterier och kistmakare, hattmakare och örthandlare. Det var dessa gator, inte det rymliga franskbygga centrum av

staden, som var målet för de B-52:or som Nixon och Kissinger satte in under julen 1972. Fru Thais hus träffades inte. Hon minns bara »det stora vrålet« i skyn och att marken ovanför skyddsrummet »fläcktes upp som vid en jordbävning

Hon har genomlevt vietnamesernas lidanden och uppoffringar under nittonhundratalet. Hon har förlorat fem av sina åtta barn, de två första i hjärnhinneinflammation soft, det inte fanns några läkemedel mot. Hennes äldste son Lom stupade i slaget om Dien Bien Phu 1954, när fransmännen definitivt drevs ut ur Indokina. Hennes näst äldste son Khan dödades strax därpå vid befrielsen av Hanoi. Hennes mans som var läkare i Ho Chi Minhs motståndsrörelse, dödades när han evakuerade sårade från Hanoi. Då hade hon ingen aning om att Amerika skulle bli »nästa fiende«.

Hennes yngste son Luong var nitton år när han blev in kallad 1967. »Han ville bli ingenjör«, säger fru Thai ock håller en svartvit bild av en vacker leende ung man mot barmen. »Den dag när han sa farväl tänkte han bara på att jag skulle se upp för de amerikanska bombningarna. 'Gå alltid till skyddsrummet', sa han. Han älskade mig så mycket. När jag vinkade av honom vid stationen visste jag inte vad jag skulle ta mig till, jag kunde inte släppa hans hand. Jag fick honom att ta med en ask ingefärskarameller som skulle skydda honom mot förkylning. Jag fick bara två brev ifrån honom; i det första berättade han att hans uppgift var att desarmera bomber som inte hade exploderat. I det andra. skrev han att han hade fått malaria och stod i begrepp att resa till tunnarna i Cu Chi. Sedan hörde jag inget mer. För teckningarna är förstörda. Han är rapporterad saknad.«

Tjugo år senare hade fru Thai åkt till Cu Chi och rest ett *dinh*, ett minnesmärke, och bett för Luong, hans bröder och deras far. Hon hade på sig deras medaljer. När hon välkomnade mig en söndagsmorgon bar hon en lysande röd *ao dai* av siden, den traditionella vietnamesiska dräkten och medaljerna som måste ha tyngt hennes lilla kropp. Hennes enda överlevande son, Loc och dennes hustru Tran Thi Ngoc höll sig i närheten. Sedan vi druckit te gav vi oss i väg till den kommunala begravningsplatsen för att besöka den äldste sonen Loms grav. Fru Thai hade med sig en liten plastpåse med vatten till rosorna på graven och en bunt med låtsaspengar som hon offrade för att, som hon sa, »ge hans ande lite rikedom«.

Samma värdighet som hos henne finner man hos tusentals kvinnor som drabbats av liknande förluster och som då och då uppträder i vietnamesisk television och begär upplysningar om vad som hänt med kvarlevorna av deras saknade söner. Omkring 300 000 saknas fortfarande. Detta kan man ställa mot den förskräckliga kampanjen i USA som understöddes av Ronald Reagan och togs upp av Hollywood. Där sprider man fortfarande myter om ett litet antal amerikanska MIA, missing in action [saknade i strid], de flesta av dem piloter som skjutits ner tillsammans med sina plan.(2)

Min vän Thien Thi Tao har denna värdighet. Jag träffade henne första gången i Saigon strax efter krigsslutet. Hon var tjugoåttå år och klädd i FNL:s svarta uniform och log ett strålande leende trots en smärtsam hälta. När jag frågade henne vad hon kände när hon fick veta att alltsammans var över sa hon: »Mitt hjärta flyger.« Hon hade tillbringat större delen av sin ungdom i olika tortyrcentraler som drevs av Saigonregimens hemliga polis, en terrororganisation som bildats och utbildats av grupper från CIA och Michigan State University. Hon var sjutton när hon greps första gången. Hon kom cyklande hem från skolan och fördes till en av hemliga polisens villor där hon anklagades för att vara kommunist och medlem av FNL.

»Jag var ingetdera«, säger hon. »Liksom de flesta studenter hatade jag den USA-stödda regeringen, främst för att den hade släppt in en främmande armé i Vietnam. Det är sant att jag

arbetade åt FNL och att jag var beredd att slåss för dem. Alla respekterade dem. Polisen krävde att jag lämnade ut namn på FNL:are och när jag vägrade hängde de mig upp och ner och gav mig elchocker medan de höll mitt huvud i en vattenhink. Sedan skickades jag till Cong Son-ön där jag sattes i det man kallade tigerburarna. Det gick inte att stå rak i dem men mina ben vari alla fall fastbundna. Varje dag kastade de osläckt kalk på mig. De hade ett ställe som var fullt med ko- och grisexkrementer och där kunde de utan anledning sätta en och lämna en där. Det kallades för likkistan.«

1988 gifte sig Tao med en FNL-kader som hade uppvakttat henne i tjugio år. De hade tappat kontakten under kriget och bägge trodde att den andra var död. »Hur som helst kunde jag inte lita på honom; han var *kommunist*«, sa hon torrt. »Som barn fick jag alltid höra att jag skulle akta mig för kommunister!« Hon var nära att dö när hon väntade barn eftersom njurarna hade skadats under alla år av tortyr. Hennes son Huynh föddes för tidigt med en blodsjukdom och Tao fick veta att han hade »en procents chans att överleva«.

Jag mötte henne igen 1995 på en myllrande gata utanför ett daghem i Saigon där hon lämnade en pojke som var ovanligt välbyggd för att vara fyra år. »Hans namn betyder 'den gyllene källan'«, sa hon.

Minst tre miljoner människor dog under Vietnamkriget och det stora flertalet av dem var civila. Min egen introduktion till detta krig mot civilbefolkningen skedde på sjukhuset i Can Tho i Mekongdeltat 1967. Under större delen av den veckan hade amerikanska plan angripit »VC-fästen« i närheten. Det betydde byar av halm och plåt.

»Jag skulle tro att han är omkring tio år«, sa den unga frivilliga amerikanska läkaren. Framför oss låg ett barn vars näsa och haka hade förenats, vars ögon uppenbarligen inte gick att sluta och vars hud, som förut varit brun, nu var röd och svart och pappersaktig, som trådslitet tyg. »Jag fattar inte hur ungarna klarar av att leva med all skiten där ute«, sa läkaren. »Den här har blivit bränd av napalm B. Det är tillverkat av bensen, polystyren och bensin och kletar fast på kroppen så att det är omöjligt att få bort. Antingen bränner det ihjäl offret eller kväver det genom att bränna upp allt syre.«

Sju år senare körde jag till byn My Lai [i Sverige oftast kallad Song My] som då befann sig i ingenmansland mellan FNL och Saigons regeringsarmé. Människorna där var fortfarande rädda för att tala med någon som liknade löjtnant William Calley och hans mördargång. Calleys Charlie Company hade massakrerat över zoo bybor, gamla män, kvinnor och barn, den 18 mars 1968. Det tog dem fyra timmar att döda alla och under den tiden tog de lunchpaus några meter från en hög med nya lik, mest kvinnor och spädbarn. En amerikan sårades. Det var sergeant Herbert Carter som sköt sig själv i foten.

Vad jag inte insåg under mitt första besök i My Lai var att amerikanerna hade förklarat större delen av Quang Ngaiprovinnsen som »free fire zone« och att 70 procent av bosättningarna och byarna hade uttraderats. När det blev My Lais tur dödade man 50 000 civila om året. Det förfarandet fick beteckningen »oavsedda biverkningar«.

Det är synd att så få utländska turister gör sig besväret att göra resan på de oasfalterade vägarna till den lilla byn, för där finns mycket att lära. Också här är folkets värdighet påtagligt närvarande. Där finns en minnesvård som föreställer en kvinna och hennes barn och en muralmålning som inte framställer amerikanerna som monster. Zipptändare och de allestädes närvarande helikoptrarna av Coca-Cola-burkar finns inte i det lilla museet.

Där ser man på stora oskarpa fotografier en glasögonprydd överste Henderson som skulle kunna vara försäkringstjänsteman och som ledde elfte brigaden i denna »jakt och

bekämpning« mot området; och där finns kaptan Medina som gav order om att byn skulle utplånas. På bilden på väggen torkar han bort en tår. Och där finns det berömda, nästan tredimensionella färgfotografiet (som togs av en arméfotograf knuten till Charlie Company) av högarna med lik i diket.

Tittar man närmare på bilden så ser man en skugga i gräset till vänster. Det var Truong Thi Le som överlevde under sin mors, sin dotters och sin dottersons kroppar. Hon är nu i sjuttioårsåldern och håller modigt fram fotografiet och räknar för mig upp de andra i diket som var hennes släktingar: hennes bror, hennes ettårige brorson, fyra brorsdöttrar, samtliga yngre än tio år, totalt nio personer.

»Klockan var sex på morgonen«, säger hon. »Plötsligt svävade helikoptern ovanför huset och sedan såg vi soldater komma över fältet. De beordrade alla familjer att komma ut och sa till oss att gå mot diket. Om vi gick för långsamt knuffade de oss med gevären. Vi kom till en samlingspunkt och tryckte oss mot varandra; sedan sköt de oss, en efter en. Jag fick syn på en liten båt och använde den för att gömma min pojke, och de döda kropparna föll över mig. Jag sa till min son som var sex år gammal: »Gråt inte, för Guds skull. Då hör de oss.«

När amerikanerna var klara och hade gett sig i väg väntade jag och reste mig sedan tillsammans med pojken. Det kändes som om jag gick i luften, jag hade inga känslor alls. Jag var täckt av blod och hjärnsubstans och det luktade förfärligt. På vägen tillbaka fick vi gå över fältet eftersom stigen var täckt med lik. Jag såg en mor dö här och ett barn där. De hade till och med dödat oxarna och bufflarna. När vi kom fram till huset var det nerbränt. Det var först då som jag insåg att en kula hade gått rakt igenom mig, men jag levde fortfarande, jag levde.«

1970, något mer än ett år efter My Lai, reste jag till USA och intervjuade några amerikanska soldater som hade deltagit i andra massmord i Vietnam. Sju av dem hade inte åtalats. Alla hävdade bestämt att de hade order om att »döda allt och alla«. »En by var utpekad som lekplats«, sa en av dem.

Till dem som åtalades och dömdes hörde Michael Schwarz som växt upp i ett fattigt gruvsamhälle i West Virginia och tagit värving i marinkåren vid sexton års ålder. Under grundutbildningen skrek befälet åt honom: »Kill! Kill! Kill!« På kvällen den 19 februari 1969 ingick menige Schwarz i en »sabotörsgrupp« som gick in i byn Son Thang i Mekongdeltat. De dödade elva kvinnor och fem barn.

Det ovanliga var att samtliga åtalades för mord eller dråp och ställdes inför krigsrätt: det var en följd av den fördröjda publicitet som massakern i My Lai hade fått. Den överste som var åklagare sa att en soldat var »en förnuftig individ vars plikt det var att använda sitt omdöme när han verkställde order ...« Schwarz försvarsadvokat påminde rätten om praxisen med »kill-kill-kill«. »Det var bara ett uttryckssätt«, sa åklagaren. Schwarz dömdes till livstids fängelse och straffarbete. Men sedan över 750 000 människor i West Virginia och Pennsylvania hade skrivit på ett upprop med kravet att han skulle släppas sänktes straffet till ett år och han frigavs snart. När jag frågade honom varför han hade dödat civila sa han teatraliskt: »Plikten framför allt«, som om han själv just hade hittat på det uttrycket. »Jag vill bara att de skickar tillbaka min Navy Commendation och mitt Purple Heart«, sa han.

Sanningen var att den mörka sidan av det amerikanska systemet exporterades till Vietnam. Det var mord och inte militär taktik som var metoden för krigföringen. Man sa till exempel att USA:s nionde infanteridivision, »the Glorious Ninth«, var »ökänd«. Det var den inte alls, det enda förbandet gjorde var att verkställa de order man fått av militärledningen i »Dodge City« i Saigon: det var order som gavs av generaler och överstar vilkas beteende ibland fick Joseph Hellers Moment 22 att framstå som en oklanderligt objektiv reportagebok.

1971 förklarade militärledningen att »Glorious Ninth« uppnått en siffra på 11 000 döda fiender i en »pacificerings«-aktion med beteckningen »Operation Speedy Express«. Haken i den historien var bara att man inte hittade mer än 700 vapen. Senare medgav en amerikansk tjänstemän att 5 000 »icke-stridande« hade dödats. Det var en masslakt som man nonchalerat och dolt. Tidskriften *Newsweek* låg på storyn i sex månader men vägrade att publicera den eftersom man ansåg att den var ett ogrundat angrepp på president Nixon. När den till slut publicerades fyra år för sent hade den inga större likheter med originaltexten.(3)

Förtiganden som detta hörde till ordningen för dagen. Väggar hos nyhetsbyråerna i Saigon hade länge pryts med bilder av lemlästade kroppar: amerikanska soldater som håller upp avskurna öron och testiklar och av pågående tortyr. På Associated Press redaktion hade någon skrivit på en av dessa bilder: »Så här går det när man talar med pressen«. När man frågade varför bilderna inte hade sänts i väg fick man det vanliga svaret att de internationella nyhetsbyråerna (för det mesta amerikanska) inte skulle distribuera dem eftersom amerikanska tidningar inte skulle publicera dem, vilket i sin tur berodde på att allmänheten inte »tyckte om dem«.

Ändå sa man att Vietnam var det första »mediekriget« där ingen censur fanns och inget undgick reportrarnas granskning och framför allt inte TV-kamerorna. Vid tid för massakern i My Lai fanns över 600 reportrar i Vietnam Ingen av dem skrev om händelsen fast den var känd i vida kretsar. Under mer än ett år efteråt försökte en soldat som hade hört talas om saken intressera *Newsweek* för den men han misslyckades. Berättelsen skrevs till slut av en frilansreporter i USA, Seymour Hersh, som hade fått för sig att mord på civila av soldater från hans land var en nyhet.

My Lai hamnade till slut på *Newsweek*'s omslag under rubriken »En amerikansk tragedi«. Detta väckte sympati för USA och avledde uppmärksamheten från sanningen, nämligen att tragedin först och främst var vietnamesisk och att den inte alls, som armén hävdade, var något »felsteg« utan ett korrekt uttryck för krigets kriminella och rasistiska natur. Detta sa man aldrig rent ut. Den version som medierna tyckte bäst om och fortfarande föredrar är att kriget var en rad »misstag« eller ett »moras« som naiva politiker och generaler på något sätt »drogs« eller till och med »släpades« in i.

I ett specialnummer av *Observers* veckomagasinet till tjugoförsta-minnet av krigsslutet skrev den gamle krigskorrespondenten Mark Frankland att lärdomen av kriget var att »Förenade staterna aldrig mer kommer att låta sig bli indraget i ett långvarigt krig utomlands«.(4)

Denna myt lever vidare tillsammans med orimliga anklagelser om att reportrarna genom att kritisera de militära insatserna bidrog till amerikanernas »nederlag« i kriget. Enligt min erfarenhet hade de flesta journalister inget att invända mot det »ädla korståget«, bara mot den taktik som användes och mot kompetensen hos dem som utformade den. Man sa nästan aldrig att kriget var ett allt igenom amerikanskt angrepp på Vietnams folk oavsett om dessa var kommunister eller icke-kommunister, nordvietnameser eller sydvietnameser, vilket var sanningen.

I stället framställdes det som en gladiatorkamp mellan »goda« lag och »onda« lag. Amerikanerna stod på det goda lagets sida, alltså »sydvietnamesernas«. Dessa försvarade sig mot flera onda lag som bestod av »kommunister«. Det var föga förvånande att denna version bortsåg från det faktum att amerikanerna hade dödat tiotusentals av sina sydvietnamesiska »allierade« och förstört omkring hälften av deras skogar, förgiftat deras miljö och tvingat miljontals av dem att lämna sina hem.

I nyheterna kunde man heller aldrig riktigt bestämma sig för vilka »kommunisterna« var. Om FNL, eller Vietcong, också var sydvietnameser, hur kunde de då »invadera« sitt eget land som president Kennedy hade hävdad? Man måste hitta på ord för att få detta att gå ihop. Därför blev de »upprorsmän« som gjorde sig skyldiga till »intern aggression«.

Nyhetsversionen av kriget hade också problem med »nordvietnameserna«, som påstods ha angripit södern. Det hade inte funnits något Nordvietnam och Sydvietnam innan Genèvekonferensen 1954 »temporärt« delade upp landet i väntan på det val som två år senare skulle hållas i hela landet. Det är nu helt klart att amerikanerna med hemlig uppbackning från Kina, där man fruktade ett självsäkert Vietnam, saboterade planerna på ett val av den välgrundade anledningen att de visste att Ho Chi Minh utan svårighet skulle vinna och därefter ena sitt land. (5) »Jag har aldrig talat med någon människa som är insatt i indokinesiska förhållanden som inte, trots att 80 procent av befolkningen skulle ha röstat på Ho Chi Minh«, skriver före presidenten Eisenhower i sina memoarer.(6)

1968, samma år som massakern i My Lai inträffade, togs temat om Vietnamkriget som en »ädel sak« upp av Hollywood i samma anda som tidigare ädla saker, till exempel slakten på de nordamerikanska indianerna. Det hela började med ett brev till president Lyndon Johnson 1965. »Herr president«, stod det i brevet. »När jag var pojke sa min far alltid till mig att om man vill ha något gjort skulle man gå direkt till ledningen – därför skriver jag det här brevet till er.« (7) Den som skrev var skådespelaren John Wayne och han föreslog en »patriotisk« film om USA i Vietnam. Den skulle heta *De gröna baskrarna*.

Filmen gjordes med Wayne i huvudrollen och producerades av hans son Michael som senare medgav att manuset hade skrivits om »i enlighet med förslag från Pentagon«.(8) Jag såg *De gröna baskrarna* på en biografi Montgomery, Alabama, i augusti 1968 tillsammans med en vän från medborgarrättsrörelsen. Vad vi slogs av var filmens allvarliga försök att avleda uppmärksamheten från den mordiska karaktären hos den amerikanska invasionen och att framställa reportrarna som naiva och »kommunisterna« som barnadödare. I en av scenerna blir en reporter uppläxad av en grön basker (som spelas av en svart gisslan): »Som soldater kan vi förstå att man dödar militärer«, säger han. »Men när kommunister begår överlagda mord och torterar oskyldiga kvinnor och barn ... Jag ska säga dig att de här människorna behöver oss, de vill ha oss här.« Filmen slutar med solnedgång över Syd kinesiska havet, det vill säga i öster – en minnesvärd kommentar till hur korrekt det som föregått den scenen är.

Min vän och jag skrattade oss nästan fördärvade tills han viskade att vi måste ge oss i väg snabbt. Det var lördagskväll, publiken bestod huvudsakligen av unga vita män som hade applåderat alla absurditeter och varje guling som knäpptes. Nu hade deras uppmärksamhet vänts mot oss. Vi sprang tillbaka till vårt hotell förföljda av en upphetsad mobb. Det var en nyttig läxa om den filmiska makten i John Waynes »värderingar«, denne patriot som hade utmärkt sig under andra världskriget genom att klara sig ifrån värnplikten.

*De gröna baskrarna* avfärdades av kritikerna som ett svart skämt men den spelade ändå in 8 miljoner dollar, mycket pengar på den tiden. Hur som helst var det Waynes inflytande över trettio års utveckling, en hel generation, som räknades. Alla dessa filmer med onda och goda långt innan televisionen fick något inflytande, alla dessa »rakryggade« män som hoppar i och ur sadeln, alltid för att försvara »friheten« och Amerika, all denna amerikanism, den enda sanna »ismen«, har otvivelaktigt satt sina spår. Jag träffade alltför många soldater i Vietnam som lekte John Wayne för att kunna förneka det. Michael Schwarz som deltog i mordet på tolv människor var en av dem. John Wayne var hans hjälte. »Precis som Big John har jag alltid tyckt om att bråka med andra«, sa han till mig, »du vet, tala om vem som bestämmer.«



I boken *Firing Line* beskriver Richard Holmes det svar filmregissören Delbert Mann fick när han 1960 frågade en grupp marinsoldater varför de hade tagit värvning i marinkåren. »Hälften av dem svarade att det berodde på de filmer med John Wayne som de hade sett«, skriver han. »I *Nationens hjältar* (eller *Den blodiga stranden*) spelade John Wayne den klassiskt hårde men rättvise sergeant Stryker, den arketypiska förebilden för unga marinsoldater under de kommande tjugo åren ... Infanteriofficerare på mellannivå i Vietnam i slutet av 1960-talet var väl i tonåren när *Nationens hjältar* hade premiär, det är kanske inte så förvånande att dess betydelse blev så stor. John Parrish [en före detta marinsoldat skriver under på dessa kommentarer ... 'Jag var John Wayne', skriver han och beskriver hur han hjälpte sårade till en helikopter under beskjutning. 'Jag täckte återtåget från andra världskrigets stränder. Jag var stjärnan i krigsserierna.'«(9)

Efter det amerikanska återtåget från Vietnam försköt Hollywood tyngdpunkten till frågan om kriget som »amerikansk tragedi« genom en serie filmer där angriparen ömkades: ett mäktigt hopkok av Rambo och ångest: ibland rått (Rambo) och ibland diskret (Plutonen). I samtliga filmer fladdrar vietnameserna över duken i biroller. När de inte är orientaliska idioter och barbarer (som i *Deer Hunter* som felaktigt uppfattades som en antikrigsfilm) är de offer (som *Coming Home* och *Plutonen*) eller också sentimentaliserar de (som i *Good Morning Vietnam*). De få filmer som har framställt vietnameserna som mänskliga varelser har enbart gjort förvirringen än mer trovärdig och förstärkt laxermedlet.

De minnesprogram som kommer och går samtidigt med, krigets årsdagar utgör bara en illustration till hur livskraftiga dessa myter är. BBC visar upp sina fantastiska arkiv och berömmar sig av att vara »mer opartiskt« i sin rapportering från kriget än de amerikanska medierna. Men aldrig nämner man något om BBC:s dödskallemärkning av fotografen Malcolm Airs och journalisten James Camerons reportage om, bombningarna av civila mål i Nordvietnam, en sällsynt glimt av världshistoriens längsta luftbombardemang.

Gångse begrepp, till exempel det hedervärda heltäckande uttrycket »kommunisterna«, gör att sådana som fru Thais söner förvisas in i skuggorna. De kämpade och dog inte som några asiatiska preussare behärskade av någon blind tro, utan som nationalisterna som spände sin uppfinningsrikedom och sitt tålamod till gränsen för mänsklig förmåga och som bevarade sin kultur under bombmattorna och byggde up underjordiska skolor och sjukhus och förenades av sin känsla för historien.

På senare tid har det gjorts en del falska avböner. Den förre amerikanske försvarsministern Robert McNamara använde tjugoförsta jubileet av krigsslutet till att »bekänna allt«.(10) Ja, inte riktigt allt. Det var McNamara som bombade och bombade och som sedan försökte bygga ett elektrifierat stängsel tvärs över Vietnam. Han säger nu att hans »felsteg« inte låg i hans »värderingar och avsikter utan i omdöme och förmåga«. Detta skulle vara skrattretande om bara den västerländska maktens språk och dess hängivenhet för att minimera skulden inte vore så försåtliga. Som ett eko av McNamara frågade en radioreporter från BBC mig: »Men hur ska en främmande makt tvinga på ett land en ordning som det inte vill ha?«

»Förlorade« Förenta staterna sitt katastrofala krig i Asien? Jag är inte så säker på den saken. För de amerikanska regeringarna, från Truman till Ford, utgjorde Vietnam alltid ett långsiktigt »hot«: som en utvecklingsmodell som andra stater i regionen och på andra håll i världen kunde ta efter. USA blev inte alls besegrat i Sydostasien utan man förstörde, blockerade och isolerade Vietnam och dess »virus«. I dag tjänar nästan alla regimer i området på ett eller annat sätt amerikanska intressen. Inte ens Hollywood tycks ha förstått hur stor den framgången är.

**Noter**

1. Gabriel Kolko: *Anatomy of a War: Vietnam, the United States and the Modern Historical Experience*, New Press, New York, 1994, s. 551.
2. I motsats till 300 000 vietnameser är 2 477 amerikaner förtecknade som saknade i strid. Detta är den lägsta amerikanska siffran detta sekel. 78 751 amerikaner »saknas« fortfarande efter andra världskriget och 8 177 efter Koreakriget: Library of Congress, 1985.
3. Phillip Knightley: *The First Casualty: From the Crimea to the Falklands; the War Correspondent as Hero, Propagandist and Myth Maker*, Pan Books, London, 1989, S. 400.
4. *Life, Observer*, 2 april 1995.
5. Alexander Haig: *Caveat*, Weidenfeld & Nicholson, London, 1984, s. 202.
6. Dwight D. Eisenhower: *The White House Years: Mandate for Change, 1953-6*, Doubleday, New York, 1984, S. 372.
7. Philip Taylor: »The Green Berets«, *The Historical Journal of Film, Radio and Television*, mars 1995.
8. Ibid.
9. Richard Holmes: *Firing Line*; Jonathan Cape, London, 1985, s. 68.
10. *Guardian*, 10 april 1995.